

Lezing: Casestudy over lot joodse balling in BRD

Ursula Krechel spreekt over 'Landgericht' in Amsterdam

[Achtergrond](#) - 20 mei 2014 - Auteur: Marja Verburg

Een joodse rechter probeert na tien jaar ballingschap zijn leven en zijn beroep weer op te pakken in het naoorlogse Duitsland - en stuit op veel weerstand. Vooral van een justitieel apparaat waarin oud-nazi's nog veel te zeggen hebben. Zijn familie blijkt verscheurd. Daarover gaat Ursula Krechels veelgeprezen boek 'Landgericht'. Vorige week sprak ze in Amsterdam.

Richard Kornitzer wil na de oorlog zijn werk als rechter in Duitsland voortzetten. Hij werd in 1933 door de nazi's uit de rechterlijke macht gezet, eind jaren dertig vluchtte hij naar Cuba, om in 1948 naar Duitsland terug te keren. Daar voegt hij zich weer bij zijn vrouw, een protestantse Duitse die de nazi-tijd in Duitsland heeft doorgebracht. Na tien jaar is er ook weer contact met hun kinderen, die in 1939, 3 en 6 jaar oud, met een vluchtelingentransport naar Engeland waren gebracht en daar de oorlog hebben overleefd.

Maar in het naoorlogse Duitsland stuit de teruggekeerde balling op veel weerstand. Niemand zit op hem te wachten. Veel banen zijn er niet in het Duitse justitiële apparaat, en de functies die er zijn, worden weer of nog steeds bezet door juristen die het ook al in het Derde Rijk voor het zeggen hadden.

Toch wordt Kornitzer rechter bij de arrondissementsrechtbank in Mainz - en moet dan zijn weg zien te vinden in een omgeving die hem nog steeds vijandig gezind is. Zowel openlijk als onderhuids wordt hij tegengewerkt en gediscrimineerd. Met alle juridische middelen die hij heeft, probeert hij zijn recht te halen, zoals Ursula Krechel (1947) nauwgezet in haar boek 'Landgericht' beschrijft.

'Wiedergutmachung'

Krechel stuitte op Kornitzer - die in het echt Robert Bernd Michaelis heette - tijdens het schrijven van haar vorige boek, over joodse emigranten in ballingschap. De man en zijn lot in het naoorlogse Duitsland fascineerden haar zo dat ze besloot meer onderzoek naar hem te doen. Dat leidde tot een zoektocht van tien jaar - veel van de aktes waren verspreid over verschillende instanties en toegang was niet altijd makkelijk te krijgen.

Kornitzer is geen uitzondering, vertelt Krechel in Amsterdam, waar ze in UvA-debatcentrum Spui 25 spreekt in de reeks Poëtica van het Duitsland Instituut. Ook andere immigranten hadden het moeilijk in het naoorlogse Duitsland hun weg te vinden. Krechel wil benadrukken dat veel wel goed is gegaan. De BRD heeft veel geld geïnvesteerd in financiële compensatieregelingen voor slachtoffers van het nazi-regime, zegt ze. "Maar veel verlies is überhaupt niet goed te maken."

Daarnaast is *Wiedergutmachung* erg gecompliceerd, zegt Krechel. Zo moesten slachtoffers van alles bewijzen om aanspraak te maken op een schadevergoeding of om bezittingen terug te krijgen. Maar over de documenten waarmee ze dat moesten doen, beschikten ze vaak niet meer. Ook kon een politieke overtuiging een probleem zijn. "Communisten waren bijvoorbeeld uitgesloten van de compensatieregelingen."

Verscheurde families

Veel schrijnender nog was het persoonlijke lot van veel families die uit ballingschap terugkwamen in Duitsland. Tussen de Kornitzers en hun kinderen is het nooit meer helemaal goed gekomen. De kinderen zijn in Engeland gebleven. Krechel: "Er zijn zo'n 10.000 joodse kinderen uit Duitsland naar Engeland gebracht en zo gered. Hun ouders konden niet mee. Veel kinderen hebben hun ouders nooit meer teruggezien."

Ook als ouders en kinderen elkaar wel terugvonden, was de verhouding moeilijk. "De kinderen spraken een andere taal dan hun ouders, ze waren geïntegreerd in Engeland. Tien jaar is lang in een kinderleven. Soms speelde ook wantrouwen een rol: waarom hebben onze ouders ons 'weggedaan'? Dat lag bij de Kornitzers nog gecompliceerder, omdat hun moeder in Duitsland was gebleven." Andersom vroegen ouders zich af waarom hun kinderen hen niet in de armen vielen bij het weerzien na al die jaren.

Zo'n verleden is eigenlijk niet te verwerken, concludeert Krechel. Ze heeft contact met de dochter van de rechter op wie Kornitzer is gebaseerd, en met een aantal van zijn kleinkinderen. "Zijn dochter is acht jaar in psycho-analyse geweest. Gescheiden families werken in levens heel lang door. Dat gaat eigenlijk nooit meer over."

Koude taal van de aktes

'Landgericht' is na tien jaar research een roman geworden van bijna 500 pagina's. Het boek werd in de Duitse media goed ontvangen en won in 2012 de gerenommeerde Deutsche Buchpreis. Krechel houdt zich nauwgezet aan de aktes. Persoonlijke informatie van Kornitzer, zoals brieven, had ze niet. Ze heeft hem

ook nooit gekend, hij is in de jaren zeventig overleden. Het persoonlijke verhaal moest ze zelf invullen, vertelt Krechel. “Ik heb geprobeerd daar zo ethisch mogelijk mee om te gaan. Ik heb bijvoorbeeld geen dialogen verzonnen.” Ook was het moeilijk om de herinneringen van de kinderen en kleinkinderen een plek te geven, zegt ze. “Herinneringen hoeven niet te kloppen. Verhalen kunnen later in een herinnering zijn ingebouwd.”

Heel persoonlijk en emotioneel wilde Krechel haar boek sowieso niet maken. “Het verhaal was zo sterk genoeg. De grootste uitdaging was de confrontatie tussen de koude tekst uit de aktes en mijn eigen taal. Maar ik heb die documenten bewust zo uitgebreid in mijn verhaal opgenomen. Ik wilde laten zien dat ik geen sombere blik op de BRD van de jaren vijftig heb. Het is echt zo gegaan.”

Dit is een artikel gedownload via [duitslandinstituut.nl](https://www.duitslandinstituut.nl).

Artikel:

<https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/19/lezing-casestudy-over-lot-joodse-balling-in-brd>